

BÁTONYI PÁL

Körtvélyes, Kesző és Sárfő magyar földbirtokos családjai

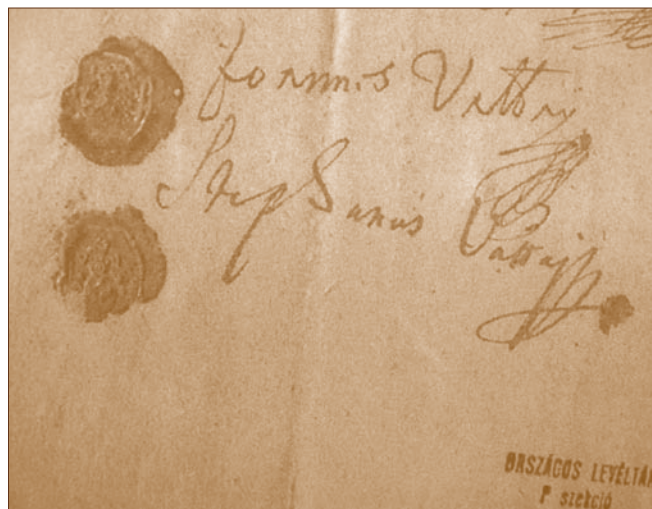
IV. rész

A fellelt dokumentumok alapján tovább folytatom a Wattay család Dunakeszivel kapcsolatos tevékenységének ismertetését. I. Wattay Pál halála után birtokait – köztük Keszit is – fia, János és unokája, István öröklik. A végig labanc kézen lévő Pest német-rác fegyvereseinek tevékenységéért Dunakeszi a szabadságharc során egy időre ismét elnéptelenedett. 1711 júliusában Dunakeszi lakosai nagy kárt szenvedtek a katonaságtól lovak és marhák legeltetése miatt.¹ A katonaság ekkor egy tábor alakított ki Dunakeszi területén, és Pest, valamint a tábor között gyakorlatoztak. Ebből alakult ki egy jelentős katonai terület, melynek részei a mai napig is megvannak Budapest területén az újpesti Váci úttól a Dózsa György útig. A katonaság betelepülésével kapcsolatos lehetett az Orczyak földbirtokosságának vétele. A dokumentumok szerint, csak egy ideig volt zálogban az Orczy családnál Dunakeszi, vagy annak – és ez a valószínűbb – egy része. Az Orczyak levéltárában és rokonuk (Petrovay György) által megírt családtörténetében sem szerepel Dunakeszi neve.² Ismert viszont, hogy Orczy István a császári katonaság ellátásának megszervezésével és javak elkobzásával volt megbízva. Ezen ténykedése során sok birtokot szerzett meg, így például Rákóczi Ferenc gyöngyösi házáat is csere útján kapta meg egy házhelyért. Valószínű, hogy hasonló módon akart részt szerezni Dunakesziből is, de egy nagyobb birtokszerezővel nem versenyezhetett.

„Vatay” János és István kérésére 1714. szeptember 2-án Vácon lefolytatott vármegyei vizsgálat kérdései a következők. Tudja-e és hallotta-e a tanú, hogy Dunakeszinél lévő „Szürkő” nevű tanya örökösen a Wathay famíliát illeti? Tudja-e és hallotta-e, hogy a Török Birodalom alatt is Wathay famíliának minden esztendőben, úgymint magyar örökös uraknak azon tanyáról bizonyos „mása vizát”, avagy másféle halat kellett adni és Fülek várába szolgáltatni. Tudja-e, hallotta-e, hogy Buda megvétele után is, akik halásztak, azon tanyát a Wathay famíliának, úgymint földes úrnak kiadták a részt mindenkor? A tanúk közül Vörös Gergely 75 éves „Dunakeszi” lakos, „Orczi” István jobbágya vallotta: Tudja bizonyosan, hogy a tanya a Wathay famíliát örökösen illeti. Mivel halászlegény volt a tanyán, tudja azt is, hogy egy mázsza vizát, tokot, pontyot vittek esztendőnként Fülekre, mivel ez volt árendája és bére a tanyának. Tudja azt is, hogy Buda megvétele után is „birodalmában” volt a Wathay familia a tanyának, amíg el nem zálogosították. Megegyező vallomást tett még Juhász István, Sánta Lőrinc, Lépes János, Sipos András, Dinnyés István.³

Az 1715. évi országos összeíráson a településen hivatalosan nem írtak össze senkit,⁴ mert csak az adózókat kellett feljegyezni, de a vármegye irataiban rögzítették, hogy Dunake-

szi kurális falunak 18 lakosa van. A Wattayak tevékenysége során tovább nő a település fontossága. A Duna bal parti birtokaiknak (Szentmihály, Csömör, Szentlőrinc, Gubacs, Soroksár) központját hozták itt létre. Többször megtörtént, hogy a gubacsi és szentlőrinci pusztákról az illetéktelenül legeltetett juhokat, marhákat – Juhász János, majd fia István a Wattayak ispánjai – Dunakeszire hajtották. Az állatok kiváltására a gazdájuk pénzt, vagy juhokat adtak, majd bérelni kezdték a legelőket.⁵ Jellemző Althann Mihály Frigyes gróf váci püspök 1718. augusztus 13-i jegyzéke, melyben felkéri a vármegyét, hogy késedelem nélkül szüntessék meg Dunakeszi lakói az átkelőhelyet a Dunán, mert ezzel kárt okoznak Pest és Vác lakóinak és megkárosítják a császári harmincadvámhivatalt is.⁶ Az átkelőhely működését bizonyítja, hogy a vármegye 1723. november 22-23-án tartott közgyűlésén Zichy Péter Szabolcs vármegyei főispán tiltakozott, mert a Szentendrén állomásozó tisztek átszállítják magukat a Dunakeszi és Monostor területen lévő kompokon. A katonaság ellátására újabb adókat vetnek ki 1718-ban, illetve 1720-ban Dunakeszire is. 1721-ben az Althann ezred gabonatiszt el-tartására fél equilis (ló) porció 2 forinttal számolva, 1 orális porció 5 forint, valamint a szolgára 1 forint, 2 kila búza, 4 tyúk, 1 font vaj, 4 font só, 5 hónapra hízó 6 forint 50 dénár, 5 óra 2 liba a kivetés⁷ és ekkor a Dunapart egy részét is lefoglalja a katonaság.

Wattay János és István pecsétje aláírással 1711.

Wattay István, majd 1723-ban Wattay János is elhunyt. Az özvegyek hamarosan férjhez mentek Róth Ádámhoz, illetve Gyürky Istvánhoz. A vármegye 1728. évi regnicoláris (birodalom lakossági) összeírása szerint „Dunakeszy” kurális possessio (birtok), Orczy István zálogbirtoka, 7 örökös jobbágy, 30 szabadköltöző jobbágy, 1 öreg beteg férfi és 7 szüleiknél lakó nagykorú fiú lakossal.

1 Kiss Anita, Schromek László Péter: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Kiegészítő kötet. 1625-1715, 1728. Bp., 2006. 97.*

2 Magyar Országos Levéltár, P 516, Orczy család, Petrovay György: *A báró és nemes Orczy család eredete, leszármazása és története.* In: Turul 1887/1-2.

3 Borosy András, Kisfaludy Katalin, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok II. 1661-1720. Bp., 1999. 207.*

4 Az 1715. évi országos összeírás. Arcanum, DVD.

5 Belitzky János: *100 év a pesti határ életéből, 1663 tájától 1756 tájáig.* Bp., 1936. 134-137.

6 Borosy András, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712-1740. II. Bp., 1991. 28.*

7 Borosy András, Kisfaludy Katalin, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712-1740. III. Bp., 1992. 18-19.*

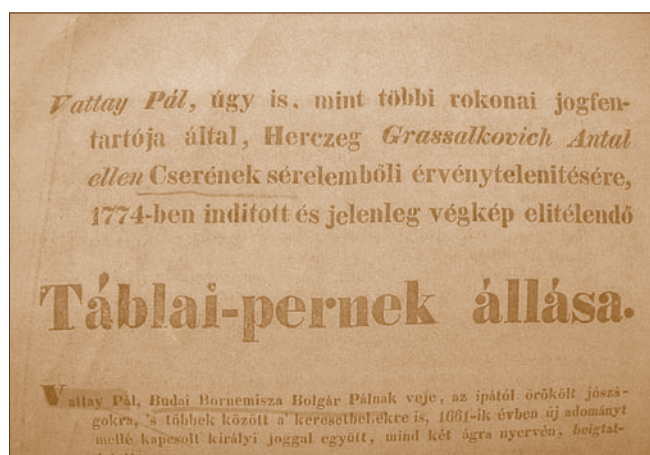
III. Károly király Pesten, 1730. január 26-án kelt leiratában, Grassalkovics Antal előterjeszti, hogy a törököket kiverték Magyarországról és a fegyver által visszaszerzett területek a győztest illetik. Ezért az előterjesztő a vármegyében a következő possessiókat bírja: Acsa, Tótygyörk, Csövár, Domony, Sződ, Kisznémedi, Hartyán, Sáp, Dunakeszi, Csömör, Kóka, Tóalmás, Szentlőrincváta, Szentmártonkáta, Izsák és 31 puszta. Az uralkodó megparancsolja, hogy a birtokosok április 26-án jelenjenek meg Pest városában a bíróság előtt személyesen vagy prokurátoruk útján.⁸ Az előterjesztő soha nem harcolt a török ellen,⁹ viszont mindent elkövetett annak érdekében, hogy Pesttől keletre egy birtokrendszer hozzon létre, ahol csak a császárhoz hű római katolikus lakosság életfeltételeit szándékozott biztosítani. 1731-ben a Wattayak Pest környéki pusztáit – a mostohák segítségével – „csere” útján Solt környéki pusztákért megszerzi Grassalkovics Antal.

A vármegye 1733. március 26-27-én Pesten tartott közgyűlésén a helytartótanács kérésére összeírt plébániák között szerepelt Dunakeszi (katolikus parókia, plébános és kőtemplom, filiái: Fót, Palota). Grassalkovics Antal megkeresésére a vármegye határvizsgálatot tartott 1738. május 23-án Dunakeszi falu és Göd puszta között, miután a királyi személyes jelenlét bíróságának locumtenense (személynöke), királyi tanácsos sajátos eszközeivel megszerezte Gödöt is. A kérdések a következők voltak: Tudja-e vagy hallotta-e a tanú, hogy a dunakesziek által épített malom (ami most már elpusztult), mely a „Csurgo” árkában van, a gödi puszta határában van, és addig békességesen bírták mint gödi határt? Onnan az árok mellett felmenvén téli napkelet felé a „Tétetlen”-re, az ott lévő halmok és az említett árok, ki a „hegyes halom”-ig, mindenkor a gödi pusztát a dunakeszi határtól különböztető jelek, s addig is bíráttatott az a puszta? Nemde a jeleken innen a dunakeszi marháknak egyébként átjönni szabad nem volt, hanem fűbér fizetésért? Ki tud ebben jó tanúnak lenni, nevezze meg! Kiss Imre 28 éves tótfalui lakos vallja, hogy egyebet nem tud, hanem az apja régi juhász öregember lévén, tótfalusi lakosok „bélették” a gödi pusztát juhaik számára, s azt mondta, hogy a Csurgóba, avagy malom árkába járt hálásra a juhokkal. Kálmán Ferenc, Madách János jobbágya vallja, hogy Dobay és Madách uraiméktől hallotta az elpusztult dunakesziek malma a Duna mellett a gödi határban van, sőt a gödi határnál alább. A malom irányában lévő ároktól fogva fel Tétéltől, midőn a gödi puszták csősze volt, a Látó-hegy oldaláig, s onnan megfordulván a Hegyes-halomig, addig békességesen bírták, addig is szedte a fűbért, s azon jeleket tartották Dunakeszi és Göd között határoknak. Józsa István 40 éves kisznémedi lakos vallja, hogy Csupi János akkori nemes váci káptalani tisztartótól hallotta: „a dunakesziek malmát el kell rontani.” Azt nem tudja, hogy elrontották-e, vagy sem, hanem azt tudja bizonyosan, hogy a Csurgó árkától, úgy arányában lévő ároktól, minek jobb része már most be van szántva, Tétéltől a Látó-hegy és Hegyes-halom között lévő határokat tartotta Alag és Göd között határoknak, addig is bírták. A göbolybért maga a tanú is szedte, mint gödi földtől. Öreg Csizmadia István nevű em-

bertől hallotta, midőn vele járt, hogy a Lyukas-halom alul lévő lapon a sződieknek jó dinnyéjük termett, és ő akkor dinnyepásztor volt, és e földeken alul a Budai útig hasonlóképpen szedte a mezőbért.¹⁰

1738. június 2-án a Wattay család kérelmére Mágócsy Mihály alispán utasítására határvizsgálatot tartottak Dunakeszi falu és Göd puszta határában. Összesen 19 tanút hallgattak meg, akik alapvetően igazolták a Wattayak álláspontját a Dunakeszi-Göd határ kérdésében.¹¹

Wattay János és István a birtokokat egyben tartotta, így István halála után a fél részeket gyerekei Farkas és Borbála örökölte. A nagykorúvá vált beteg Wattay Farkas a család tudta nélkül 1747. június 27-én eladta minden birtokrészét, így Dunakeszi negyedrészt is Grassalkovics Antalnak. Július 20-án Gödöllőn Grassalkovics egyességet írt alá a Wattayakkal Dunakeszivel kapcsolatban. Wattay Farkas hamarosan meghalt. Az egyesség be nem tartása, valamint a korábbi előnytelen birtokcsere miatt a nagykorúvá vált Wattayak 1774-ben beperlik Grassalkovicsot. Az uralkodói támogatók ellenére sem tudták a Grassalkovicsok a pert megnyerni, majd a család magvaszakadtával az örökös Habsburg-hű görögkeleti vallású Sina család folytatta a pert. A per – a Wattay család által 1846-ban Pesten nyomtatott – összefoglalójában megjelent, hogy „Végezetül a kereseti csere fentartására vitatja alperes herczeg azt, hogy Wattayak 1747-ik évben némely helyekeni negyedeket, mellyeket gróf Grassalkovich Wattay Farkastól megvett, Dunakeszinek három negyedeért vissza cserélvén, a kereseti cserét megerősítette.”¹² Mindez azt jelentette, hogy a Wattayak a Wattay Farkas által eladott minden birtokrészt visszacserélték Dunakeszi háromnegyedeért. Ezt az egyességet a Grassalkovicsok arra használták fel, hogy a többi szerzeményük törvényes voltát is igazolja. A pert végül az 1848/49-es szabadságharc leverése után a Habsburg-önkénturalom korszakában a Bach adminisztráció megszüntette.¹³

A Wattay család által 1846. évben nyomtatott Táblai-per állása (részlet)

8 Borosy András, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. Igazságszolgáltatási iratok. III. 1721-1740. Bp., 2000. 220-221.*

9 Grassalkovics Antal 1694-ben született a Nyitra vármegyei Ürményben.

10 Borosy András, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. Igazságszolgáltatási iratok. III. 1721-1740. Bp., 2000. 356-357.*

11 Borosy András, Szabó Attila: *Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. Igazságszolgáltatási iratok. III. 1721-1740. Bp., 2000. 354-356.*

12 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.

13 Magyar Országos Levéltár, P 1744, Wattay család.